

B A N S K I D V O R I

Banski dvori danas su sjedište i sinonim za Vladu RH, na zagrebačkom Griču, sjedištu Hrvatske države 1568., na zapadnoj strani Trga svetog Marka, na suprotnoj strani trga od Hrvatskog sabora. U njoj su stolovali hrvatski banovi od 1809. do 1921. Nasuprot spinu o nepostojanju hrvatske države, ona je postojala u kontinuitetu, od kralja Tomislava koji je okrunjen 925. papinskom krunom do 1918. kad smo se otputili u jugopokus. Kraljevstvo Hrvatska je po Pacti conventi bilo u uniji s Ugarskom do 1526., a svojom voljom pod Habsburzima od 1527.-1918. Nije to bila nikakva okupacija, kako je to ocrtavao jugoslavenski *agitprop*. U zadnjem razdoblju, doba Austro-Ugarske, tu je bilo sjedište Kraljevstva Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, koje je sezalo od Sušaka do Zemuna, i od Drave do Zrmanje. Njen grb nalazimo na krovu crkve svetog Marka. I on je počinjao prvim bijelim početnim poljem, kao i šahovnice šaha, prije bilo kakvih ustaša i partizana. Banske dvore čine dvije četverokrilne gradske palače, palača Sermage-Kulmer iz XVIII. st. na jugu i palača Rauch na sjeveru. Sagrađene su kao barokno-klasicističke katnice. Blok je omeđen Trgom svetog Marka, Freudenreichovom, Matoševom i ulicom Brezovačkog. U srednjem su vijeku tu bile građanske stambene kuće obrtnika i trgovaca, dok je jugoistok međio gradski hospital, zidanica iz razdoblja između 1368.-1384. Uz nju je stajala hospitalna crkva, isprva posvećena Blaženoj Djevici Mariji, a poslije sv. Uršuli. Od polovine XVII. st. u zgradi hospita bijkah oružarnica i hambar. Zidanu kuću je podžupan Zagrebačke županije Ivan Pucz prodao grofu Petru Zrinskom i njegovoj ženi Katarini rođ. Frankopan 1661. Petar je bio hrvatski ban od 1665.-1670. i vođa zrinsko-frankopanske pobune. Zrinski su tada bili najmoćniji hrvatski velikaši. Propašću *urote* zrinsko-frankopanske kuća je zaplijenjena, prodana obitelji Čikulini, koji su je držali od 1685.-1746. godine. Izumrućem Čikulinija, dolazi u posjed Sermageovih. Nacr arhitekta Matije Leonharta dočarava nam jednokatnicu L-tlocrta, s glavnim pročeljem prema Markovu trgu. Prostirala se između kapele sv. Uršule na jugu i palače Rauch na sjeveru, odmaknuta protupožarnim razmakom od 80cm. Palača Sermage-Kulmer teško je stradala u požaru 1766. Grof Petar Troilo Sermage je stekao zemljište crkvice svete Uršule i nekadašnjega hospita. Obvezao se sagraditi novu palaču, koja će „biti smještena na odličnom mjestu i pridonijeti nemalo samom ukrasu grada“. Vidimo kako se nekada i te kako pazilo na estetiku gradnje, i koju važnu ulogu je igralo naše plemstvo u izgradnji i razvoju zemlje. Izgledu nove Sermageove palače s baroknim pročeljem svjedoči veduta Markova trga povodom ustoličenja podbana Franje Szechenyja iz 1783. Zet Petra Troila Sermagea, barun Ivan Emilijan Kulmer nastavio je s radovima. Godine 1801. dao je porušiti crkvicu sv. Uršule i skladište čime je istočno krilo palače prema trgu produžio do južnoistočnog ugla, te podignuo južno i zapadno krilo. Glavno pročelje prema Markovu trgu tada dobi trinast prozorskih osi, s dva simetrična kolna ulaza. Na sjednici Sabora 1807. odlučeno je o okupljanju Banskog ureda i Sudbenog stola u istu zgradu, skupa s dvoranom za sjednice, tri arhiva i stanom bana. Ban Ignjat Gyulay prodaje staru saborsku palaču Zagrebačkoj županiji kao vijećnicu i kupuje u ime Zemaljske vlade nedovršenu palaču baruna Ferdinanda Kulmera na zapadnoj strani Markova trga 1808. Zgrada je izabrana kao najpogodnija. Imala je 58 soba, 7 kuhinja i 5 zasebnih podruma. Do početka 1809. palača je renovirana i nadograđena, pod vodstvom arhitekta Ivana Eythera. Dograđen je drugi kat nad južnim i zapadnim krilom, zbog potrebe za dodatnim prostorom. Nasuprot tome, krilo prema Markovu trgu osta jednokatno, u skladu s ostalim tadašnjim zdanjima. Tada se vodila briga o nekakvom višem redu. Na prvom katu, *belle etageu*, bio je banov stan. a u južnom je krilu bila dvorana za sjednice s pet prozora. U prizemlju istočnoga krila, prema Markovu trgu, bio je smješten Državni arhiv. Na drugom katu južnog i zapadnoga krila bio je Sudbeni stol, a u prizemlju prema Matoševoj ulici su bile stajle. Pročelje prema Markovu trgu zadržalo je visinu, ali je barokno pročelje klasicizirano, uz korištenje plitkih lezena i ploča te rastvorenih školjki nad prozorima. Potrebe za dodatnim prostorom su s vremenom rasle, pa je Sabor odlučio 1836. kupiti susjednu sjevernu palaču iz XVIII. st., u vlasništvu Elizabete Farkaš, udovice baruna Danijela Raucha. Kupljena je 1839. za bana Franje Vlačića. Godine 1832. u Sabornici je prvi put korišten hrvatski jezik, umjesto latinskog, u zahvali generala Jurja Rukavine na imenovanju i časti potkapetana Kraljevstva. Ivan Kukuljević Sakcinski održao je prvi govor na hrvatskom jeziku u Saboru 1843., kojim je zatražio uvođenje hrvatskog, kao službenog jezika. Nakon opetovanog obračanja s istim zahtjevom, Hrvatski sabor je odlučio uvesti hrvatski jezik kao *diplomatički* jezik Hrvatskog Kraljevstva 1847. Sjeverni dio bloka je kupljen od obitelji Rauch 1837. Po dogradnji zapadnog i sjevernog krila zgrade u taj dio palače premješten je Banski i Sudbeni stol. Ban Josip Jelačić banovao je u Banskim dvorima od 1848. do smrti 1859. Dana 10. rujna 1850. zgrada je povezana telegrafskom žicom s Bečom. Prvi hrvatski brzozjav odaslao je banski namjestnik Mirko Lentulaj banu koji je bio službeno u Beču 28. rujna 1850. Na „Telegraf je u redu“, brzozjavljeno iz Banskih dvora iz Beča je Jelačić odgovorio:

„S radostju sam primio vašu viest.“ Možemo zamisliti kakav je to bio pomak u odnosu na putovanje dilažansom i obavještanje tekličem! Posljednja velika nadogradnja i proširenje sjeverozapadnog dijela kompleksa obavljena je 1882., za prvog bana pučanina Ivana Mažuranića. Obnovu Banskih dvora vodio je od 1875. Građevni odjel Zemaljske vlade, pod vodstvom Đure Augustina. Banski je stan tada proširen prema Freudenreichovoj ulici, gdje su dodani: kabinet, soba za prijam i sastanke, predsoblja i čekaonice. Odijeljen je od Vlade i ministarstava. Sjeverni dio, palača Rauch, nadograđena je za dva kata u Matoševoj ulici i ulici Tituša Brezovečkog, te tu smještena velika vijećnička dvorana i Vladini uredi. Uvedeni su plin i vodovod.

U doba bana Nikole Tomašića (1910.-1912.) dvori su uređeni i obnovljeni. Dograđen je treći kat nad sjeverozapadnim dijelom, izgrađeno novo glavno stubište u sjevernoj palači i rekonstruirano zapadno stubište u južnoj palači. Kolnice u zapadnom krilu postaje garaže. Doba je to pojave automobila. Tada su montirani raskošni lusteri i postavljeni portreti hrvatskih banova. U banskom stanu je spajanjem dviju soba stvorena današnja reprezentativna Dvorana ban Jelačić, sa zrcalnim svodom i štukaturom, crvenim tapetama te bijelom kaljevom peći, kako je to priličilo *belle epoquieu*. Ta dvorana posta novo mjesto održavanja sjednica hrvatske vlade. Tu je bilo političko sjedište trojednog Kraljevstva Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, od 1868.-1918., Države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918., i ispostava izvršne vlasti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, i Kraljevine Jugoslavije. Od 1929. tu su boravili banovi Savske banovine, a od 1939. vlada Banovine Hrvatske s banom Ivanom Šubašićem. U doba NDH tu je stolovao poglavnik i bilo sjedište vlade. Tada je zgrada obnovljena prema projektima arhitekata Marijana Haberlea i Ljudevita Gaja. Izgrađeno je novo reprezentativno stubište u zapadnom krilu južne palače, s velikom dvoranom na prvom katu nastalom spajanjem manjih prostorija. U južnom su krilu uklonjena dva stubišta u svrhu ugradnje dizala, uređeni su interijeri i obnovljena pročelja. Od 1945. tu je bilo sjedište izvršne vlasti NRH i SRH, kao i predsjednika SR Hrvatske. Kompleks Banskih dvora uoči demokratskih promjena bio je poprilično zapušten. Nije bio prikladno opremljen za djelovanje najviših institucija vlasti. Zato su adaptirani listopada-studenog 1990., po uspostavi demokratski izabranog poretka. Tamo je 1990.-1991. bio smješten Ured Predsjednika Republike. Prve su vlade Republike Hrvatske najprije zasjedale u obližnjem Saboru, a održavaju sjednice tek od 1993. u Banskim dvorima. Prvom Vladom RH koja je održala sjednicu u *Dvorani ban Jelačić* predsjedao je Nikica Valentić. Vlada zasjeda tamo od 1995., kad je dvorana obnovljena. Banski dvori su središnje mjesto hrvatske državnosti. Kao takvi bili su stvarna i simbolička meta barbarskog raketnog napada iz aviona JRZ, kojim je 7. listopada 1991. pokušano obezglavljuvanje RH. Za taj čin nitko nije odgovarao. Haaškom sudu nije palo na pamet goniti koga za ratni zločin. Samo božja providnost spasila je osobe koje je vrh JNA naumio smaknuti, kako bi onemogućio osamostaljenje Hrvatske, koje je proglašeno sutradan, u zgradi INA-e, *Odlukom o raskidu državnopravnih veza s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ*, kojom je RH postala nezavisna i samostalna država. Raketiranje je prouzročilo znatnu materijalnu štetu. Nije ozlijedilo ciljanu trojicu, predsjednika Republike Hrvatske Franju Tuđmana, predsjednika predsjedništva SFRJ Stjepana Mesića i predsjednika Saveznog izvršnog vijeća Antu Markovića. Bio je to i jasan znak odmetanja JNA, od civilne vlasti, čiji su vrh gadali, među ostalim, i konačnog pretvaranja jugoslavenske vojske u srpsku. Zbog sigurnosnih razloga, ured predsjednika republike je 1992. premješten u Predsjedničke dvore na Pantovčaku pa su Banski dvori postali sjedište Vlade Republike Hrvatske. Banski dvori su na popisu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske. Obnavljani su nakon raketiranja tri godine, a 2008. obnovljeno je pročelje. Vidimo taj duboki kulturološki jaz, između barbarskog destruktivnog razaranja i strpljive i uporne gradnje, jakost duha koja svladava silu uništenja, uskrnuće naspram smrti. U Banskim dvorima 18. lipnja 2019. je predstavljena javnosti obnovljena *Dvorana ban Jelačić* u kojoj se održavaju sjednice Vlade RH. Tijekom obnove otkrivene su dvije nepoznate i skrivene oslike. Zato su radovi povjereni Hrvatskom restauratorskom zavodu, koji je 2018. i 2019. proveo interdisciplinarna istraživanja, konzerviranje i restauriranje zidne oslike. Projektanti su bili iz Arhitektonskog ureda Vulin & Ileković. Sjedište političke vlasti RH smješteno je na povijesnom Griču, u lijepoj palači Banski dvori, u prelijepoj dvorani. To bi moralo imati blagotvoran utjecaj na rad hrvatske vlade. Krov i potkrovlje vizualno-prostorno su vrlo izraženi u proporciji cijele zgrade. Nagib krova veći je od 35 stupnjeva, koliko predviđa zagrebački GUP, a tako je i s ostalim zgradama na središnjem hrvatskom trgu. Oni su živi svjedoci promašenosti ove odredbe u glavnom gradskom prostornom planu, koju treba promijeniti, uvažavajući tradiciju i mjesne zimske klimatske uvjete.

Ati SALVARO